

Oikeisiin töihin oppimisvaikeuksista huolimatta - yksilökeskeisen työnhakuvalmennuksen kokeilu Etelä-Savossa

Susan Eriksson, Simo Klem ja Antti Teittinen

Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu

Susan Eriksson, Simo Klem ja Antti Teittinen

Oikeisiin töihin oppimisvaikeuksista huolimatta - yksilökeskeisen työnhaku- valmennuksen kokeilu Etelä-Savossa

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

XAMK KEHITTÄÄ 33

KAAKKOIS-SUOMEN AMMATTIKORKEAKOULU
MIKKELI 2017

© Tekijät ja Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu
Kannen kuva: Manu Eloaho
Graafinen suunnittelu ja taitto: Xamk, Jukka Turunen
Paino: Grano Oy
ISBN: 978-952-344-064-7 (PDF)
ISSN: 2489-3102 (verkkójulkaisu)

julkaisut@xamk.fi

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 TIEDON PUUTE OPPIMISVAIKEUKSISTA TYÖELÄMÄSSÄ.....	9
3 NUORTEN TILANNE PALVELUJÄRJESTELMÄSSÄ	11
4 LAAJA-ALAISET OPPIMISVAIKEUDET JA NIIDEN VAIKUTUKSET TYÖELÄMÄÄN	13
5 HANKKEESEEN OSALLISTUNEET NUORET	16
6 TYÖNHAKUVALMENNUKSEN ENSIMMÄINEN VAIHE JA KEHITTÄJÄN ROOLI	20
7 TYÖNHAKUVALMENNUKSEN TOINEN VAIHE JA TYÖHÖNVALMENTAJAN ROOLI .	25
8 HANKKEEN TULOKSET JA PITKÄKESTOISEN TUEN TARVE.....	28
9 RIITTÄVÄN TUEN PUUTE JA NUORTEN SYRJÄYTYMINEN.....	31
10 RIITTÄVÄ JA PITKÄKESTOINEN TUKI VASTAUKSENA OPPIMISVAIKEUKSIA OMAAVIEN NUORTEN TYÖLLISTYMISEN ONGELMILLE	34
LÄHTEET.....	38

1. JOHDANTO

Etelä-Savon maakunnassa kokeiltiin vuoden 2017 aikana yksilökeskeistä työnhakuvalmennusta niiden nuorten keskuudessa, joilla on oppimisvaikeuksia ja sen vuoksi vaikeuksia työllistyä. Pyrkimyksenä on ollut näitä nuoria hyödyttävien työllistymisen tuen muotojen monipuolistaminen maakuntatasolla. Hanketta on rahoittanut Etelä-Savon työvoima- ja elinkeinokeskus Euroopan sosiaalirahastosta (ESR). Hankkeen ovat toteuttaneet Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun nuorisotalon tutkimus- ja kehittämissyksikkö Juvenia ja Kehitysvammaliitto.

Kokeilussa hyödynnettiin Rinnekoti-Säätiön kehittämää mallia laaja-alaisen oppimisvaikeuksien (LOV) huomioimisesta työllistymään pyrittäessä (ks. Myllymäki 2017). Mallin perustana on oppimisvaikeuksien ja tuen tarpeen yksilöllinen huomioiminen työhauussa ja työhönvalmennuksessa sekä tukitoimenpiteiden yksilöllisten tarpeiden mukainen räätälöinti. Hankkeemme vuoden mittainen kesto on mahdollistanut Rinnekodin mallin kokeilun soveltuvin osin siten, että yksilökeskeinen tuki koski työnhakutaitojen harjaannuttamista ja työnhakuvaihetta. Hankkeen lyhyt kesto ei antanut mahdollisuutta tukea nuorta enää siihen vaiheeseen saakka, kun työpaikka on hankittu ja työn oppimiseen ja työhön perehdytetään tuetusti, kuten Rinnekodin pitempikestoisessa hankkeessa. Siinä mielessä hankkeemme nimen lyhennelmä OPI-TYÖ on mielikuvissa vienyt aikeissa edemmäs kuin hankkeemme kesto antoi mahdollisuuksia.

Ehdoton yhteinen jaettava Rinnekodissa toteutetun hankkeen kanssa on kuitenkin ollut nuoren arvostava kohtaaminen, joka on tärkein yksilökeskeisen tuen elementti. Hankkeen lähtökohtana on ollut toimiminen nuoren kanssa vuorovaikutuksessa siten, että hän tuntee tulevansa kuunnelluksi ja autetuksi ja kokee tukijoidensa olevan kiinnostuneita hänen asioistaan. Nämä tekijät ovat nuorten omasta näkökulmasta kaikkein tärkeimpiä, mitä tulee erilaisissa nuorille suunnatuissa palveluissa asioimiseen. (Esim. Aaltonen ym. 2015.) Erityisesti vaikeasti työllistyvät nuoret ovat tuoneet esiin sen, että työllisyyspalveluissa tuki ei aina ole yksilöllistä, vaan heille tarjotaan usein valmiita ratkaisuja ilman, että nuorten tosiasiallisia intressejä kyetään kartoittamaan (esim. Miettinen ja Pöyry 2015).

Yksilökeskeisen tuen merkitys liittyy niihin peruseriaatteisiin, että palvelunkäyttäjällä olisi enemmän päätösvaltaa palvelujensa suhteen niin, että olisi mahdollisuus valita itseään koskevien palvelujen välillä ja osallistua omien palveluidensa suunnitteluun. Laajemmassa katsannossa nojataan vaatimukseen ihmisoikeuksien toteutumisesta, täysivaltaisesta kansalaisuudesta ja itsemääräämisoikeudesta. (Esim. Duffy 2007.) Yksilökeskeisyyden periaate on peräisin Iso-Britanniasta (personalisation) ja siinä tukeudutaan näihin periaatteisiin palvelujen järjestämisen tavoissa (esim. Beresford 2014).

Suomessa yksilökeskeisyyden merkitys palveluissa on kytketty ennemminkin keskusteluun asiakaslähtöisyydestä ja esimerkiksi uudessa sosiaalihuoltolaissa näkemykseen palveluista, jotka vastaavat asiakkaan yksilöllisiä tarpeita. Yksilölähtöisyys on periaate, jonka monet palvelutyöntekijät mieltävät itsestäänselvydeksi omassa työssään, mutta kaikki eivät kuitenkaan huomaa kuunnella tai ottaa huomioon asiakkaan tarpeita siten kuin tämä kokisi riittäväksi. (Esim. Eriksson 2013.) Palvelujärjestelmässä on myös havaittu, että tuen pitkäkestoisuus on erittäin tärkeää juuri sen kannalta, että nuoren tarpeet tulevat esille. Ensimmäisellä tapaamiskerralla esimerkiksi palveluneuvojan kanssa ei välttämättä vielä kerrota senkaltaisia ratkaisevia asioita, joilla erityisesti olisi merkitystä tukimuotojen suunnittelussa.

Tämän hankkeen ehdottomana lähtökohtana on ollut se, että oppimisvaikeuksia omaava nuori saa yksilöllisen ja tarpeista lähtevän tuen työnhakuun, joka olisi merkityksellistä työllistymisprosessissa. Emme ole halunneet tinkiä siinä, että nuorella on valmennusten ja hankkeeseen liittyvien prosessien aikana mukanaan kuuntelija ja rinnalla kulkija, joka tutustuu siinä määrin nuoren osaamiseen ja tuen tarpeeseen, elämäntilanteeseen ja kokemuspäiriin niin, että kokonaisvaltainen tukeminen on mahdollista ja siitä on konkreettista hyötyä työnhaussa.

Tässä loppuraportissa keskitytään hankkeessa toteutetun pilotin toimenpiteiden ja keskeisten tulosten kuvaamiseen. Tuloksia suhteutetaan myös nykytietämykseen laaja-alaisista oppimisvaikeuksista ja niiden vaikutuksista työelämään sekä pohditaan, millaisesta joukosta nuoria puhumme, kun kyse on oppimisvaikeuksista ja niiden myötä hankaluuksista sijoittua työelämään.

Lopuksi käymme keskustelua siitä, millaisia ratkaisuja palvelujärjestelmässä olisi omaksuttavissa niin, että vaikeammassa asemassa olevien nuorten työllistymismahdollisuudet paranisivat.

Raportissa muu on Susan Erikssonin kirjoittamaa, paitsi luvuissa ”Hankkeeseen osallistuneet nuoret ja heidän tilanteensa” sekä ”Työnhakuvalmennuksen ensimmäinen vaihe ja hankkeen kehittäjän rooli” teksti on pääasiassa Simo Klemin. Luvun ”Laaja-alaiset oppimisvaikeudet ja niiden vaikutukset työelämään” on kirjoittanut pääasiassa Kehitysvammaliiton tutkimuspäällikkö Antti Teittinen.

2. TIEDON PUUTE OPPIMISVAIKEUKSISTA TYÖELÄMÄSSÄ

Oppimisvaikeuksien vaikutuksesta työllistymiseen ja työelämään on olemassa Suomessa erittäin vähän tutkimus- tai selvitystietoa. Eroavuudet ilmiötä luonnehtivien englanninkielisten käsitteiden vastineissa vaikeuttaa myös tiedon kansainvälistä vertailtavuutta ja esimerkiksi työllistymiseen tai työelämään liittyvien kysymysten kansainvälistä yhteismitallisuutta. Vuosien mittaan on otettu erilaisia kantoja sen suhteen, onko kyse ollenkaan erillisestä diagnostisesta ryhmästä. Tätä nykyä American Psychiatric Association (APA) määrittelee heikon älykkyydystason (”borderline intellectual functioning”) psyykkisten häiriöiden tautiluokituksen mukaan tilaksi, jolla voi olla kliinistä merkitystä ja joka tällöin tulisi huomioida tukitoimenpiteitä suunnitellessa. (Närhi ym. 2010, 8.) Kuitenkaan näihin määritelmiin viittaavaa käsitteistöä ei välttämättä käytetä tutkimuksessa ilmiöstä puhuttaessa.

Kun sen sijaan puhutaan oppimisvaikeuksista, tarkka käännösvastine learning difficulty voi liittyä mihin vain vaikeuteen kouluopinnoissa, joista voi selvittää tukiopetuksella. Käsite learning disability on puolestaan käytössä myös kehitysvammaisuudesta puhuttaessa, jota taas suomalaisessa tutkimuksessa pidetään erillään oppimisvaikeuden käsitteestä. Laaja-alaisista oppimisvaikeuksista puhuttaessa englannin kielessä käytetään yleisesti käsitettä non-specified learning disabilities. Paitsi kulttuurien erilaisista konventioista kyse on pitkälti myös käsitteiden käytön poliittisista ulottuvuuksista ymmärtää vammaisuuden ilmiötä.

Käsitteiden kautta pidetään yllä luokituksia, jotka muokkaavat yksilöiden sosiaalisia asemia (esim. Thomas 2007). Esimerkiksi learning difficulty -käsitettä on alettu käyttää learning disability -käsitteen sijasta vammaisten etuja ajavissa yhteyksissä leimaamisen välttämiseksi. Suomessakin kehitysvammaisuuden käsite kantaa voimakkaan sosiaalisen stigman painolastia, josta oppimisvaikeudet pyritään pitämään käsitteellisesti ja luokituksena erillään. (Esim. Seppälä 2010.)

Nykyisin asiantuntijoilla on voimakas kanta siitä, että oppimisvaikeuksia omaavien henkilöiden kategorisointi erilliseksi ryhmäkseen on jo sinänsä leimaavaa. Ennemmin halutaan puhua erilaisista tavoista oppia (esim. www.erilais-tenoppijoidenliitto.fi).

Suomessa on tarkasteltu oppimisvaikeuksia omaavien henkilöiden elämäntulkua ja psykologisia ja sosiaalisia suojaavia tekijöitä analysoimalla kertomuksia ja haastatteluja. Kuntoutussäätiön selvityksessä on hiukan analyysia myös työelämäkokemuksista. (Korkeamäki 2010.) Yhteiskunta- ja sosiaalitieteellisellä vammaistutkimuksen kentällä varsinaisten työprosessien tutkimusta on olemassa vielä verrattain vähän tutkimuksen keskittyessä miltei yksinomaan joko työllistymiseen ja sen pulmiin tai työelämän sosiaalisiin seikkoihin, kuten työyhteisön merkitykseen (Eriksson 2008; Ekholm & Teittinen 2014). Selvityksissä on joitakin viitteitä siitä, että kuten vammaisuus myös oppimisvaikeuksien diagnostinen kategoria olisi leimaava työelämässä (Korkeamäki 2010).

Myös oppimisvaikeuksia omaavien henkilöiden elämäntulkua koskevissa selvityksissä on vasta sivuttu työprosesseja, työtehtäviä, työmenetelmiä ja niissä vaadittavia taitoja ja tehtävien suorittamiseen tarvittavia apuvälineitä. Osaltaan se johtuu aineistojen luonteesta eli sellaisesta työprosesseja koskevasta tiedosta, joka perustuu yksinomaan kokemuksille työelämästä. Henkilökohtaisten kokemusten tarkastelun perusteella on havaittu, että työssä on voitu soveltaa mukautuksia ja apuvälineratkaisuja, jos niitä on kokenut tarvitsevansa. Joissakin työpaikoissa työtehtäviä on räätälöity työntekijän kykyjen ja etujen mukaisesti, mutta kaikissa työtehtävissä se ei kuitenkaan ole ollut mahdollista. Esimerkiksi näiden syiden vuoksi oppimisvaikeuksia omaavien henkilöiden työhistoria voi olla pirstaleinen, jos ominta alaa ei ole löytynyt helposti oppimisvaikeuksien takia. (Korkeamäki 2010, 40–42.)

3. NUORTEN TILANNE PALVELUJÄRJESTELMÄSSÄ

Hankkeeseen osallistuneiden nuorten palvelujärjestelmän tukiverkosto muodostuu pääasiassa maakunnan nuorillekin suunnatuista työllisyyspalveluista, kuten Essoten, Mikkelin kaupungin ja muutaman ympäryskunnan, TE-keskuksen ja Kelan työllistymistä edistävän monialaisen yhteispalvelun TYP Reitin palveluista sekä kaupungin nuorten työpajoista. TYP Reitissä pyritään kartoittamaan myös nuoren erityisen tuen tarve, ja tieto mahdollisesta diagnoosista on silloin tarpeellinen. Aiemmissa vaikeasti työllistyvien nuorten palvelujen käyttöä koskevissa selvityksissä kävi ilmi, ettei esimerkiksi TYP Reitissä kyetä ohjaamaan oppimisvaikeuksia omaavia nuoria oikeisiin opintoihin ja työllistymistä koskeviin ratkaisuihin, sillä heitä varten ei ole paljoa tarjolla vaihtoehtoja (esim. Eriksson 2017; Miettinen & Pöyry 2015). TYP Reitissä nuorten tilannetta pyritään kaikin tavoin edistämään etsimällä sopivia opintoihin ja työllistymiseen liittyviä ratkaisuja ja esimerkiksi ohjaamalla erilaisten sosiaali- ja terveystyöpalvelujen piiriin, jos niihin nähdään tarvetta.

Mikkelin ja Savonlinnan kaupunkien työpajoilla nuoret saavat joko korotettua työttömyyspäivärahaa tai palkkatukea. Palkkatuki on motivoinut nuoria työskentelemään työpajoilla, ja siellä myös tuetaan nuoria työllistymään avoimille työmarkkinoille. Verstailla toimitaan alihankintaperiaatteiden mukaan, ja asiakastilauksia tehdään ainakin huonekaluista ja rakennusten puuelementeistä. Mikkelissä nuoret olivat välillä kiireisiä tekemään tilaustöitään valmiiksi. Mikkelin kaupungin nuorten työpajoilla on myös tekstiiliosasto ja mediatyöpaja, joten jokainen voi työskennellä siellä intressiensä mukaan. Savonlinnassa nuorisoverstas on nimensä mukaisesti nuorille suunnattu puutyöpaja, ja toimintaan osallistuu enimmäkseen miehiä.

Syrjäseuduilla työllisyyspalveluiden puuttuessa etsivä nuorisotyö on nuorille tärkeä myös työllisyyskysymyksissä. Etsivä nuorisotyöntekijä auttaa löytämään työpaikkoja, ottamaan yhteyttä työnantajiin ja tukee työnhaun yksityiskohdissa.

Nuoret rekrytoitiin hankkeeseen näiden nuorille suunnattujen palvelujen kautta. Nuorten vahvuudet ja ongelmat ovat olleet pitkälti tiedossa työllisyys- ja nuorten palveluissa, ja hanketta pidettiin tärkeänä juuri heidän tukemisekseen työllistymään. Työllisyyspalveluiden ammattilaisilla on ollut vaihtelevasti tietoa nuorten oppimisvaikeuksien luonteesta. Usein se ei ole tullut ilmi palvelutyöntekijän kanssa käydyissä keskusteluissa suoraan, vaan se on nähty esimerkiksi nuoren palvelujen tarpeen, elämänhistorian ja koulutus- ja työelämäkokemusten perusteella.

Työpajoilla nuorten selviytyminen työtehtävistä on osoittanut usealla selkeitä hahmottamisen vaikeuksia. Yhdellä nuorella on neuropsykologinen diagnoosi, jonka perusteella yhteisöihin sopeutuminen on tuottanut ongelmia. Yhteistä hankkeen piirissä olleille nuorille oli se, että kunnallisessa palvelujärjestelmässä heidän tukemisensa koetaan haasteelliseksi eikä välineitä siihen ole aina tarjolla tarpeeksi. Oppimisvaikeus ei kuitenkaan aina näydy ainoana tekijänä, joka vaikuttaa menestykseen työllistymisessä, vaan näillä nuorilla on usein myös esimerkiksi elämänhallintaan liittyviä ongelmia ja terveysongelmia. Palveluihin pyritään ohjaamaan sen mukaan, mitä nuoren koetaan tarvitsevan; palvelujärjestelmässä nuoren tilanne pyritään näkemään aina kokonaisvaltaisesti ja ohjaamaan nuorta sinne, missä hän saa ensin avun akuutteihin ongelmiinsa.

4. LAAJA-ALAISET OPPIMISVAIKEUDET JA NIIDEN VAIKUTUKSET TYÖELÄMÄÄN

Oppimisvaikeudet voivat ilmetä yksilöllä monilla eri tavoilla. Usein ne paikantuvat jollekin tietylle kognitiiviselle alueelle, kuten lukihäiriöt (dysleksia), ongelmat matemaattisissa taidoissa tai avaruudellisen hahmottamisen kyvyissä. Laaja-alaisten oppimisvaikeuksien kohdalla ongelmat voivat olla erittäin vaikeita hahmottamisen ja ymmärtämisen hankaluuksia ja ne voivat ilmetä useilla kognitiivisten taitojen osa-alueilla.

Perustutkimuksessa oppimisvaikeuksia on esimerkiksi pyritty ymmärtämään siten, että laaja-alaiset oppimisvaikeudet voidaan sijoittaa eräänlaiselle yksilön kehityksellistä kypsyyttä kuvaavalle jatkumolle. Näin ymmärrettynä lievät oppimisvaikeudet olisivat jatkumon yksi ja vaikea kehitysvamma sen toinen ääripää. (Esim. Seppälä 2010.) Oppimisvaikeuksien käsitteellinen ymmärtäminen on herättänyt polemiikkia, mutta nykyisin tukijat ovat kutakuinkin yksimielisiä siitä, että laaja-alaista oppimisvaikeuksia ei tulisi ymmärtää kehitysviiveenä (esim. Närhi 2010), vaan erilaisille kognitiivisille alueille paikantuvina ongelmina, joihin yksilölle pyritään tarjoamaan erityistä tukea.

Yksilöön kytkeytyvän näkökulman lisäksi oppimisvaikeuksien tutkimuksessa on 2010-luvulla alettu kiinnittää huomiota myös oppimisvaikeuksien päällekkäisyyteen, koska yksittäinen ongelma irrallaan tarkasteltuna ei selitä riittävästi oppimisvaikeuksia omaavan henkilön todellisuutta (Heikkilä 2016). Voidaan esittää perustellusti, että oppimisvaikeudet päällekkäistyvät. Sillä tarkoitetaan, että esimerkiksi matemaattisissa taidoissa sekä lukemisessa ja kirjoittamisessa ilmenee vaikeuksia samoilla henkilöillä. Kuitenkin tällaisia päällekkäisyystutkimuksia on tehty vähän. (Määttä 2017.) Oppimisvaikeuksia koskeva tutkimus on pirstaleista, koska tutkimuksessa on vain harvoin analysoitu neurokognitiivisten ominaisuuksien merkityksiä käytännön tasolle esimerkiksi koulutuksen ja työelämän kysymyksiin liittyen. Tämä johtunee kahden eri tavoin suuntautuneen tutkimusalueen heikosta kohtaamisesta.

Sosiaalipoliittisissa tutkimus- ja kehittämishankkeissa on viime vuosina kuitenkin yritetty kuroa umpeen tätä juopaa. Kohderyhmäksi tällaisissa hankkeissa on määritetty väliinpuotoavat 20–24-vuotiaat nuoret eli NEET-nuoret (Not in Employment, Education or Training) sekä nuoret, joilla on oppimisvaikeuksia. Tällaisia henkilöitä on arvioitu olevan Suomessa 15 % ikäluokastaan eli n. 50 000 vuonna 2015 (Alatalo ym. 2017). Nämä nuoret ovat mahdollisesti vaarassa syrjäytyä opetuksesta ja osallisuudesta yhteiskuntaan. NEET-nuorten ja oppimisvaikeuksia omaavien nuorten erottaminen omiksi ryhmikseen on käytännössä usein vaikeaa, koska näillä ryhmillä yhdistyvät sekä neurokognitiiviset vaikeudet että sosiaaliset ongelmat. Heikki Hiilamo ym. (2017) esittävät koulutuksesta ja työelämästä syrjäytymisen yhdeksi syyksi valikoitumisselityksen. Se tarkoittaa aiempaa heikkoa oppimismenestystä ja muita taitoja. Tämä selitysmalli näyttäisi olevan lähellä oppimisvaikeuksia omaavien nuorten tilannetta.

Oppimisvaikeuksia omaavien nuorten koulutuksellinen ja työelämään osallistuminen voidaan näin ollen tulkita vaikeaksi prosessiksi. Tähän haasteeseen on pyritty kuitenkin vastaamaan. Laissa ammatillisesta peruskoulutuksesta (630/1998) on määritelty myös ammatillinen erityisopetus, jonka saannin yhtenä perusteena voi olla oppimisvaikeus. Tällä perusteella ammatillisessa erityisopetuksessa on ollut opiskelijoita noin 5 prosenttia ammatillisen koulutuksen erityisopiskelijoista. Lukumääränä se oli noin 1300 opiskelijaa vuonna 2015. Jos lukuun lisätään myös oppimisvaikeuksiin kytköksissä ja lähellä olevia ammatillisen erityisopetuksen perusteita, niin prosenttiosuudet ja opiskelijoiden lukumäärä nousevat ainakin 35 prosenttiin ja lukumääräisesti 8600 opiskelijaan vuonna 2015. (Hakala et al. 2013, Tilastokeskus: Erityisopetus.)

Ammatillisen erityisopetuksen muotoja ovat ammatillisen perustutkinnon valmentava koulutus VALMA sekä työhön ja itsenäiseen elämään valmentava koulutus TELMA. Vaikka näiden koulutusten yhteydessä ei puhuta oppimisvaikeuksista tai erityisryhmiksi luokituvista opiskelijoista, niin Anna-Maija Niemen (2015) väitöstutkimuksen mukaan VALMAssa voidaan oikeasti rikkoa diagnoosikeskeinen ryhmittely ammatillisessa erityisopetuksessa. Tämä on tärkeä havainto, sillä oppimisvaikeuksia omaavien kannalta diagnoosikeskeisyys ei olekaan usein todellisuutta. TELMAN kohderyhmä on selkeämmin vaikeimmin vammaiset opiskelijat. Tilastoja oppimisvaikeuksia omaavien ihmisten työllistymisestä avoimille työmarkkinoille ei ole olemassa, mutta heidän työelämäosallisuuttaan kuvaa ainakin osittain vaikeasti työllistyvien ryhmä.

Vaikeasti työllistyvien määrällä kuvataan Suomessa rakennetyöttömyyttä, ja vuonna 2017 heidän määränsä on edelleen noin 200 000 pinnassa (TEM: Tilastotiedote, 2017).

Yksilöllisellä tasolla ongelmat voivat ilmetä eri tavoin ja eri tilanteissa. Koulussa nuorille pyritään järjestämään erityisopetusta ja muuta tukea. Toisella asteella, kuten ammatillisessa koulutuksessa, tukimuodoissa on jo paljon enemmän koulu- ja oppialakohtaista variaatiota. Korkea-asteella opiskelumuotoja ja -käytäntöjä räätälöimällä päästään hyviin lopputuloksiin esimerkiksi dysleksian kanssa. Oppimisvaikeudet eivät missään nimessä ole este elämässä menestymiselle, jos tukimuoto on oikea koulutuksessa ja myöhemmin työelämässä.

Yksilökohtaisesti vaihtelee kuitenkin paljon, kuinka nuori haluaa ja uskaltaa olla avoin oppimisvaikeuden suhteen, vai pitääkö hän tiedon siitä itsellään. Siihen liittyy aina jonkinasteinen häpeä ja leimatuksi tulemisen pelko, jolloin mieluummin saatetaan pyrkiä pysyttelemään virran mukana kuin vaaditaan esimerkiksi koulussa tukea vaikeuden hallintaan.

Myös tässä hankkeessa nuorten avoimuus vaihteli persoonakohtaisesti oppimisvaikeuteen liittyvissä asioissa tai he eivät aina pystyneet verbalisoimaan sitä, sen aikaansaamia ongelmia koulussa tai työssä tai siihen liittyvää tuen tarvettaan työelämässä. On mahdollista, ettei nuori nähnyt oppimisvaikeuden ja työllistymisen vaikeuksien välistä yhteyttä tai kyennyt verbalisoimaan sitä. Työhönvalmentaja sai useimmiten nuoren kanssa keskustellessaan tietää vain palasia tai fragmentteja oppimisvaikeudesta ja sen vaikutuksista koulumenestykseen ja työelämään hakeutumiseen. Nuorta tukevassa palvelujärjestelmässä, kuten työpajoilla, nuorten hahmottamisen ongelmia havainnollistettiin esimerkiksi näyttämällä puutöitä, joita he olivat pajoilla tehneet. Työpajoilla nuoria pyrittiin tukemaan pyrkimyksissä hakeutua avoimille työmarkkinoille, mutta välineitä koetaan olevan liian vähän. Siksi myös nuorten työpajoilla tätä hanketta pidettiin tervetulleena lisänä niissä prosesseissa, joissa nuorten työnhaun tukemisen muotoja pyritään monipuolistamaan.

5. HANKKEESEEN OSALLISTUNEET NUORET

Laaja-alaisia oppimisvaikeuksia omaavien nuorten kohdalla puhutaan ryhmästä, jolla on vaihtelevia tuen tarpeita. Tukimuodot pyritään räätälöimään nuoren tuen tarpeen mukaan. Tähän hankkeeseen osallistuneilla nuorilla on erilaisia taitoja ja kokemuksia koulutuksesta ja työelämästä, ja jokaisella on yksilöllinen suhtautuminen työelämään ja näkemykset siitä, millaisissa töissä viihtyisi ja pärjäisi. Tuetun työhönvalmennuksen pilotti järjestettiin Etelä-Savon maakunnassa Mikkelin ja Savonlinnan kaupungeissa ja Joroisten kunnassa. Jokaisesta kunnasta kokeiluun saatiin mukaan neljä nuorta, yhteensä 12 nuorta, mutta heistä vain viisi kävi valmennukset siihen saakka, että työnantajakontaktointiin saakka olisi edetty.

Hankkeessa edettiin siten, että ensin nuorille järjestettiin näillä kolmella paikkakunnalla työnhakuvalmennusta, joka sisälsi valmennusta työnhaun eri vaiheisiin. Valmennukseen sisältyi opastusta ja valmennusta oman osaamisen hahmottamiseen ja kartoittamiseen, osaamisen ja kokemuksen kirjaamista ansioluetteloon sekä harjoitteita työnantajan kohtaamiseen puhelimesta ja kasvokkain. Valmennuksiin sisällytettiin myös yleistä työelämätietoutta. Valmennukset veti projektityöntekijä, tutkija Simo Klem Kehitysvammaliitosta, työhönvalmentaja Mona Nikkonen Katja Noponen Oy:stä sekä hankkeen opiskelijaharjoittelijat Kaakois-Suomen ammattikorkeakoulusta ja Metropolia Ammattikorkeakoulusta.

Näiden neljän kokoontumiskerran jälkeen nuoria alkoi luotsata työnantajakoh- taamisia varten työhönvalmentaja Kaisu Peltonen Katja Noponen Oy:stä. Hän pääsi nuoria, heidän elämäntilanteitaan ja tarpeitaan kaikkein lähimmäs, mutta nuoret olisivat tarvinneet vielä pitkäkestoisempaa tukea työnhakuprosesseissaan kuin mitä hankkeen taloudelliset resurssit antoivat myöten. Käytännössä työhönvalmentajan työtunnit hankkeessa eivät riittäneet niin pitkäkestoiseen valmennukseen kuin nuorilla olisi ollut tarvetta, joten työnantajia tapaamaan ei päästy yhdenkään nuoren kanssa. Syyt pitkäkestoiseen tuen tarpeeseen liit- tyivät pääasiassa nuorten kykyihin omaksua ajatuksia siitä, millaisiin työtehtä-

viin heidän osaamisensa, taitonsa ja luonteenpiirteensä olisivat olleet omiaan. Syyt liittyivät pitkälti myös nuorten sosiaalisiin taitoihin. Moni nuori koki, että aiemmissa työpaikoissa toimiminen työyhteisöissä ja sopeutuminen yhteisön sääntöihin ei ollut aina sujunut odotusten mukaan.

Hankkeeseen osallistuneilla nuorilla on vaihtelevaa kokemusta työelämästä. Kaikilla on kokemuspöirissä määrääkaikaisia työsuhteita ja kesätöitä. Työllisyyspalvelut ovat heille tuttuja työnhakupalvelujen ja kunnallisten nuorten työpajojen myötä. Väilytömarkkinoiden rooli on ollut näille nuorille melko tärkeä esimerkiksi palkkatuen ja työosuusrahan takia. Töistä saatavalla palkalla toimeen tuleminen on ollut heille aina olennaista, ja sen vuoksi avoimille työmarkkinoille halutaan hakeutua.

Mikkelissä nuoria pyydettiin osallistumaan hankkeeseen Mikkelin kaupungin nuorten työpajoilta, työllisyyspalvelujen kautta (TYP Reitti) ja kaupungin nuorisopalvelujen matalan kynnyksen palvelu Olkkarin kautta. Hankkeessa aloittamaan saatiin lopulta mukaan kolme nuorta työpajojen kautta sekä yksi TYP Reitin kautta. Mikkelin Olkkarin kautta nuoria ei saatu innostumaan hankkeesta.

Mikkelissä hankkeen valmennukset pidettiin kaupungin nuorten työpajojen tiloissa. Ensimmäisellä kokoontumiskerralla nuoret kokivat innostusta ja pitivät hanketta tärkeänä etenkin siksi, että siinä tulisi mahdollisuus työllistyä oikeisiin töihin. Toisella kokoontumiskerralla kaksi nuorta miestä vetosivat kiireisiinsä työpajalla eivätkä halunneet osallistua enää sen jälkeen hankkeen toimintaan. Kaksi nuorta jatkoi hankkeessa loppuun asti.

Mikkelin neljästä nuoresta kahdella oli toiveena päästä puualalle, yhdellä käsityöntekijäksi tai keittiöalalle ja yhdellä ohjelmoijaksi pelifirmaan. Nuoret kertoivat eritasoisista oppimisvaikeuksistaan. Yhdellä nuorista oppimisen vaikeuksiin on vastattu peruskoulussa mukautetuilla aineopinnoilla, mutta kun ammattikoulussa mukautusta ei ollut, ammatilliset opinnot jäivät kesken. Nuori työskenteli työpajalla, jossa ammattitutkinto olisi mahdollista suorittaa opinnoistetuissa työpajaympäristössä. Toisella nuorella vaikeuksia oli ollut erityisesti matematiikassa ja vieraisa kielissä, mutta erityisluokalla peruskoulun opinnot oli kuitenkin ollut mahdollista suorittaa. Ammattiopinnoista hän sen sijaan oli selvinnyt vaikeuksista. Kolmas nuori kertoi, että hänellä ei ole ongelmia oppimisessa, mutta koulunkäynti ei vain kiinnostanut. Hän kävi peruskoulun loppuun, mutta ammattiopinnot jäivät kesken. Neljännellä nuorella ei varsinaisesti ollut

ollut vaikeuksia oppimisessa, mutta sosiaaliseen kanssakäymiseen ja mielenterveyteen liittyvät ongelmat olivat hidastaneet hänen etenemistään työelämään.

Jokainen mikkeliäisnuori esitti, että heillä voisi olla kiinnostusta yrittäjyyteen. He kertoivat omaavansa sen kaltaisia taitoja, joita voisi tuotteistaa yritysideoiksi. Yksi nuori oli saanut puusepäntöinä rakentamansa tuolin perusteella tilauksen toisesta tuolista, mikä oli innostanut häntä ajattelemaan oman yrityksen perustamista. Toisella nuorella oli ollut haaveena perustaa korjausompelimo vaatetusalan artesaanin tutkinnon aikoinaan suoritettuaan. Kolmannen nuoren intohimo ovat lauta- ja roolipelit, joiden parissa hänen aikansa kuluu. Myös hän oli sitä mieltä, että mikäli sopiva ryhmä muita innostuneita löytyy, oma yritys-kään ei olisi pois suljettu. Koska nuoret olivat kiinnostuneita kuulemaan lisää siitä, millaisia edellytyksiä heillä voisi olla yrittäjyyteen, kolmannella kokoon-tumiskerralla mukaan saatiin asiantuntija Mikkelin uusyrityskeskuksesta kerto-maan oman yrityksen perustamiseen liittyvistä asioista ja antamaan vinkkejä.

Näillä nuorilla oli ollut kiinnostava keskustelu yritystoimintaan liittyvistä asiois-ta, mutta lopulta ketään heistä ei saatu innostumaan jatkamaan ideoitaan pi-demälle. Kaksi nuorista jatkoi työhönvalmentajan kanssa henkilökohtaisiin tapaamisiin, joiden aikana muun muassa kartoitettiin asuinpaikkakunnalta so-pivia työnantajia. Molemmille nuorille tuli kuitenkin henkilökohtaisia syitä sii-hen, etteivät he lopulta ottaneet yhteyksiä työnantajiin eivätkä halunneet lähteä työhönvalmentajan kanssa tapaamaan työnantajia.

Savonlinnassa hankkeeseen osallistui kolme nuorta kaupungin nuorisoverstaan kautta, ja kaksi heistä jatkoi työskentelyyn työhönvalmentajan kanssa. Työl-lisyyspalvelujen ja ammattioppilaitosten kautta hankkeeseen ei saatu yhtään nuorta. Näiden nuorten miesten tilanne vaikutti lupaavalta ensi alkuun, mutta heidän intressejään kartoitettaessa havaittiin, etteivät ne välttämättä olleet realistisia siinä mielessä, mihin esimerkiksi fyysinen kyvykyys tai muut ominaisuu-det olisivat antaneet mahdollisuuksia. Lopulta työnantajia tapaamaan ei päästy näidenkään nuorten kanssa.

Savonlinnan nuorista yksi halusi vartiointialalle, mutta kahdella muulla tule-vaisuudensuunnitelmat eivät vielä olleet selkiytyneet. Yhdellä nuorella oli me-tallialan ammattitutkinto, mutta peruskoulussa häntä ei ollut kiinnostanut lukuaineet eikä ruotsin kieli. Kahdella muulla oppimisvaikeudet olivat perus-koulussa ilmenneet vaikeuksina matemaattisissa aineissa, lukuaineissa ja vieraissa

kielissä. Peruskoulun jälkeen he olivat aloittaneet usean eri alan ammattiopintoja, mutta kaikki olivat jääneet kesken.

Joroisilla hankkeeseen osallistui kolme nuorta, mutta vain yksi nuori eteni työskentelemään työhönvalmentajan kanssa. Hänellä oli kokemuksia työelämästä esimerkiksi kesätöiden kautta, mutta nämä työt eivät olleet vastanneet hänen kiinnostuksenkohteitaan. Hänelle oli tärkeää löytää intressejä vastaavia töitä juuri asuinpaikkakunnalta, mutta tällä hetkellä siellä tarjolla olevat paikat ja yritykset eivät häntä innostaneet.

Joroisten nuorista kaksi halusi päästä rakennusalan töihin ja yksi kiinteistönhoitotöihin. Yhden osalta oppimisen vaikeuksiin oli vaikuttanut dysfasia, mutta kaksi muuta eivät kokeneet, että heillä olisi oppimisvaikeuksia. Kaikki heistä olivat suorittaneet peruskoulun sekä rakennusalan perustutkinnon.

6. TYÖNHAKUVALMENNUKSEN ENSIMMÄINEN VAIHE JA KEHITTÄJÄN ROOLI

Hankkeen kehittäjä toteutti nuorten työnhakuvalmennusta Rinnekoti-Säätiön Ohjaava työhönvalmennuspalvelu oppimisvaikeuksia omaaville nuorille (3KK) -hankkeen periaatteiden mukaan. Neljän kokoontumisen kurssin sisältö rakennettiin soveltaen 3KK-hankkeen ryhmäohjelmaa (http://www.taidoistatyopoluiksi.fi/files/2114/8948/8464/Pienryhmavalmennuksen_esimerkki_runko_valmis.pdf) ja menetelmiä (<http://www.taidoistatyopoluiksi.fi/tyollistymisentueksi/tyovalmennuksen-tueksi/3kk-ohjaava-tyohonvalmennus/tutustu-menetelmaan/>). Lisäksi kurssilla käytettiin työkirjana Maahanmuuttaja Markkinoille (ESR 2003 – 2007) -projektissa koottua Työhaun tehtäväkirjaa (http://www.ptvt.fi/liitetiedostot/materiaalit_dyntekstit/3947.pdf).

Rinnekodin 3KK-hankkeen 12 tapaamisen sisältö muokattiin neljälle tapaamiselle sopivaksi, ja OPI-TYÖn pienryhmätyöskentelyn ohjelmarunko muotoutui seuraavanlaiseksi:

I Kokoontuminen

- 1) Esittäytyminen
 - Materiaalin jako: kynä, muistiinpanovihko, työnhakuopas kansiossa
 - Projektin ja kurssin esittely: sisältö, tavoitteet, aikataulu
 - Esittäytymiskierros: Kuvakortit
- 2) Omat vahvuudet
 - Opasvihkon kirjallinen tehtävä: opinnot, työt, harrastukset → osaaminen, vahvuudet
 - Niiden esittely ryhmälle → Keskustelu
 - Omat tavoitteet: elämässä, työelämässä, tällä kurssilla
- 3) Työmarkkinaluento
 - Sen pohjalta keskustelu
- 4) Arkielämän hallinta
 - Arjen reikäleipä, ajankäyttötehtävä

II Kokoontuminen

- 1) Vuorovaikutustaidot
 - Vuorovaikutusharjoitus
 - Vuorovaikutustaidot, asiakaspalvelutaidot
 - Työnhakupeli, Työni & minä -peli
- 2) Erilaiset oppimistavat
 - Havaintokanavatesti, aivopuoliskotesti
- 3) Työ
 - Mitä työ merkitsee
 - Erilaisia tapoja osallistua työelämään
 - Eri ammatteihin tutustuminen (tarvittaessa selkokieliset ammattikuvaukset), oman ammatin valitseminen
- 4) Työnhaku
 - Työnhaku teoriassa
 - Työnhaun vaiheiden läpikäynti
 - Mistä työpaikkoja löytyy
 - Kiinnostava työ tai yritys -yksilötehtävä
 - Työnhaun asiakirjat
 - Tietoa ja keskustelua: katsotaan video työhakemuksen tekemisestä keskustelun tueksi. Valmentaja esittelee työhakemus- ja ansioluettelomallit. Keskustellaan myös muista vaihtoehdoista kirjallisen hakemuksen tilalle. Katsotaan videotyöhakemus ja kuunnellaan äänitetty työhakemus.
 - Ryhmätehtävä: työhakemus. Laaditaan työhakemus ryhmässä. Jatkeetaan käytettävän ajan puitteissa työhakemuksen ja ansioluettelon tekemistä myös yksilötehtävänä.

III Kokoontuminen

- 1) Työnhaku käytännössä
 - Mistä työpaikkoja löytyy
 - Vieraana TE-asiantuntija ja jos mahdollista, työnantajan edustaja
 - Työmarkkinoiden ja TE-palvelujen esittely
- 2) Työhaastattelu
 - Keskustelua: työhaastatteluun valmistautuminen. Katsotaan keskustelun tueksi videot hyvin ja huonosti menneistä haastattelutilanteista ja keskustellaan näiden eroista.
 - Ryhmätehtävä: mietitään työhaastattelussa useimmin kysytyjä kysymyksiä. Samalla voidaan miettiä, mitä työhaastattelussa ei saa kysyä.

- Ryhmätehtävä: harjoitellaan yhdessä ryhmässä työhaastattelutilanteita. Valitaan yksi haastattelija, haastateltava ja yksi sivuhenkilö. Sivuhenkilön tehtävä on antaa tilanteesta positiivista palautetta.
- TE-asiantuntija ja työnantaja antavat palautetta.

IV Kokoontuminen

- 1) Työelämäsäännöt ja sopimukset
 - Keskustelua: katsotaan keskustelun tueksi Työelämään tulevan muistilista -video. Työhönvalmentaja antaa samalla tietoa mm. työsopimuksesta, verokortista, työtodistuksesta ja näyttää mallit näistä.
 - Työnantajan ja työntekijän oikeudet ja velvollisuudet
- 2) Työturvallisuus ja työhyvinvointi
 - Keskustelua: katsotaan keskustelun tueksi Työturvallisuus -video. Tämän jälkeen keskustelua voi jatkaa aikaisemmista kokemuksista työturvallisuuden liittyen.
 - Keskustellaan Työkyvyn huolehtimisen keinot -kaaviosta. Käydään tarpeen mukaan keskustelua myös ravitsemuksen ja liikunnan merkityksestä.
- 3) Aiemmin opitun kertaus ja jatkon suunnittelu
 - Tietokilpailu: leikkimielinen tietokilpailu, jossa testataan osallistujien tietämystä aiemmin käsitellyistä aiheista
 - Keskustelua: mitä valmennuksen jälkeen? Valmentaja esittelee erilaisia vaihtoehtoja jatkaa valmennuksen jälkeen.

Kukin ryhmä aloitettiin osallistujien henkilökohtaisilla alkuhaastatteluilla, joissa kysyttiin seuraavia taustatietoja:

- Nimi, ikä
- Uratoiveet ja haaveet
- Harrastukset ja mielenkiinnon kohteet
 - o Millaisia asioita tykkää tehdä vapaa-aikoina
- Kouluhistoria
 - o Mistä tykkäsi koulussa, mistä ei
 - o Missä oli vaikeuksia ja haasteita
 - o Kuinka selvisi erilaisista tilanteista
- TE-toimiston kurssit
- Työhistoria
- IT-aidot, CV
- Kielet

- Elämäntilanne tällä hetkellä
 - o Terveys
 - o Taloudellinen tilanne
- Verkostot työnhaun tukena
- Toiveet kurssille

Rinnekoti-Säätiön 3KK-hankkeen materiaali toimii hyvin kurssin pohjana, mutta kullekin ryhmälle sopivaa ohjelmaa oli koko ajan muokattava osallistujien tarpeiden, taitotason ja kehittämiskohtien mukaan. Esimerkiksi kuvakorttien käyttö esittäytymisessä ja kuulumisten kertomisessa tuntui monesta osallistujasta liian lapselliselta tavalta, ja myöhemmin siitä luovuttiinkin. Osallistujille hyödyllisimpiä tuntuivat olevan konkreettiset tehtävät ja niiden herättämät keskustelut. Myös videot esimerkiksi työhakemuksen tekemisestä, työhaastattelusta, työelämässä huomioon otettavista asioista ja työturvallisuudesta olivat hyviä keskustelun herättelijöitä. CV:itä ryhdyttiin alustamaan jo toisella kokoontumiskerralla, mutta niiden loppuun saattamiseen ei jäänyt enää aikaa.

Tällainen lyhyt ryhmävalmennus voi toimia hyvin työnhaun alkusysäyksenä, mutta sen jatkona täytyy olla tarjolla yksilöllistä työhönvalmennusta. Vaihtoehtoisesti ryhmävalmennus voisi olla yksi osa yksilövalmennusta ja toteutua sopivassa kohdassa sen aikana. Jotta ongelmiin pääsisi todella käsiksi ja niitä ratkaisemaan, valmennuksen nivominen muuhun palvelujärjestelmään olisi oleellista. Neljän tapaamisen ryhmävalmennuksessa nuorten todelliset tuen tarpeet eivät ehtineet tulla esille.

Sosiaaliseen kanssakäymiseen, mielenterveyteen, fyysiseen terveyteen, päihiteisiin, asumiseen, talouteen tai oppimiseen liittyvät ongelmat liittyvät ongelmat vaativat pitkäaikaisen työhönvalmennuksen lisäksi kullekin sopivan laajuista verkostoyhteistyötä sosiaali- ja terveydenhuollon eri ammattilaisten kanssa. Verkostomaista työtettä on jossain määrin jo nyt tarjolla esimerkiksi TYP-mallissa. Myös esimerkiksi työhönvalmentajan ja sosiaalialan ammattilaisen työparityökentely on osoittautunut eri yhteyksissä varsin toimivaksi malliksi.

Nuorten todelliset tuen tarpeet voivat myös tulla esiin vasta varsinaista työntekoa kokeillessa. OPI-TYÖ -hankkeen puitteissa se ei kuitenkaan ollut mahdollista. Esimerkiksi Rinnekoti-Säätiön 3KK-hankkeessa kaikki osallistujat

pääsivät ensimmäisen kuukauden intensiivisen ryhmävalmennuksen jälkeen kahden kuukauden työharjoitteluun, jonka aikana esiin nousseita asioita käsiteltiin edelleen säännöllisesti kokoontuvassa pienryhmässä.

7. TYÖNHAKUVALMENNUKSEN TOINEN VAIHE JA TYÖHÖNVALMENTAJAN ROOLI

Hankkeen työhönvalmentaja valittiin kilpailuttamalla työhönvalmennuspalvelua tarjonneita yrityksiä. Tarjouspyyntöön vastasi yksi yritys, ja tarjous otettiin vastaan. Työhönvalmentaja työskenteli hankkeessa yhteensä 14 työpäivää. Hän toimi kehittäjän sijaisena edellä kuvatuissa ryhmävalmennuksissa tarvittaessa. Työhönvalmentajan varsinainen toimenkuva hankkeessa oli yksilölähtöisen valmennuksen toteuttaminen, mikä tarkoitti henkilökohtaisten työnhakupolkujen laatimista hankkeeseen osallistuvien nuorten kanssa.

Hankkeen työhönvalmentajan rooli ja panos nuorten tukemisessa työnhaussa oli erittäin keskeinen. Hänen työotteensa oli hyvin yksilökeskeinen. Valmennuksen lähtökohtana olivat yksilön tarpeet, intressit ja kyvyt toimia työelämässä. Työhönvalmentaja kartoitti näitä jokaisessa istunnossaan nuorten kanssa. Tärkeinä metodeina olivat luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen muodostaminen ja vapaa keskustelu nuoren kanssa. Ensin kartoitettiin nuorten osaamista ja harjaannutettiin heidän taitojaan verbalisoida sitä. Sen jälkeen käytiin läpi paikkakunnan tarjoamia työllistymismahdollisuuksia, yrityksiä ja työnantajia sekä niitä työn ja toimenkuvia, joita eri yrityksissä voisi olla. Työhönvalmentajan ote nuoren asioihin oli paneutuva, kärsivällinen ja perusteellinen. Hän tunsu hyvin työelämään liittyvät asiat, ja nuoret saivat valmennuksissa paljon tietoa eri aloista ja ammateista.

Työhönvalmentajan mukaan asioiden omaksuminen ryhmässä on monille oppimisvaikeuksia omaaville nuorille vaikeaa, mikä kävi ilmi myös näiden nuorten kanssa; he kokivat hankkeen yksilöllisen valmennuksen hyödyllisemmäksi kuin ryhmävalmennuksen. Nuorten mukaan hankkeen ryhmävalmennuksessa oli jonkin verran samojen asioiden läpikäymistä useampaan kertaan ja he kokivat, että alkupuolen tiivistäminen neljästä valmennuskerrasta kolmeen olisi ollut tarpeen. Vastaavasti useammasta henkilökohtaisesta valmennuskerrasta olisi ollut hyötyä.

Nuorten palautteiden perusteella hankkeen työaikaresursseja olisi voinut kanavoidsa enemmän yksilöllisiin kohtaamisiin. Hankkeen työajallinen painopiste oli nyt ryhmävalmennuksissa, jolloin työhönvalmentaja ei hankkeen puitteissa mielestään kyennyt etenemään yksilökeskeisessä työssään riittävän pitkälle.

Yksilölähtöiseen tukemiseen koetaan olevan liian vähän aikaa monella taholla nuorten palveluissa. Pitkäjänteinen ja pitkäkestoinen tukeminen työnhaussa on sen kaltainen työmuoto, johon resursseja ei välttämättä ole suuremmissa kaupungeissa. Se nähdään työtteenä, jonka omaksuminen työntekijän omiin työkäytäntöihin vaatisi koulutusta ja harjaannusta. Yksilökeskeinen työote on työmenetelmänä omaksuttu esimerkiksi vammaispalveluihin eri tahoilla Suomessa, ja se juontaa juurensa Iso-Britanniassa omaksutusta yksilökeskeisen tuen ideaalista (person-centered support). Nuorten palveluissa ei ole vielä paljoakaan keskusteltu siitä, millä tavoin yksilökeskeisen tuen periaatteita voisi soveltaa työmenetelminä. Monet työntekijät nuorten palveluissa näkevät kuitenkin selkeästi yksilökeskeisen tuen tärkeyden ja sen, että sitä tulisi soveltaa enemmän työkäytännöissä (esim. Miettinen & Pöyry 2015). Muutama kokee soveltavansa sen periaatteita jo nyt työssään, mutta näkee myös, etteivät ne ole kaikilla työntekijöillä itsestäänselvyyksiä (Eriksson 2015). Se mielletään nuorten palveluissa persoonakohtaisena työtteenä, jonka teoreettinen perusta on sosiaalipedagogiikassa (Mughal-Tiitinen 2015).

Tässä hankkeessa yksilökeskeinen työote konkretisoitui valmennuksen toisessa vaiheessa työhönvalmentajan työssä. Työhönvalmentaja kykeni hankkeessa syväluotaamaan nuoren persoonallisuutta, vahvuuksia, työelämään liittyviä intressejä sekä niitä vaikeuksia, joiden nuori koki vaikuttavan työnhakuunsa ja työelämässä toimimiseen. Tuki vaatii pitkäjänteistä paneutumista nuoren tilanteeseen niin, että kyetään rakentamaan sen kaltainen luottamussuhde, että oikeanlaisia, juuri hänen tarpeitaan vastaavia työnhaun tukimuotoja ja työnhakupolkua voidaan suunnitella yhdessä nuoren kanssa.

Hankkeessa toimineen työhönvalmentajan mukaan monen nuoren kohdalla huomasi, että he toivat työllistymisen kannalta merkityksellisiä, kuten terveydentilaansa tai elämäntilanteeseensa liittyviä asioita esiin vasta verrattain myöhään vielä sen jälkeen, kun oli jo muutaman kerran tavattu ja käyty pitkiä keskusteluja. Myös sen kannalta tuen pitkäkestoisuus olisi erittäin tärkeää, etteivät työllistymisen kannalta merkitykselliset asiat tule esiin ensimmäisillä tapaamiskerroilla. Nuoren omasta näkökulmasta katsottuna sen kaltainen tuki ei ole

itsestään selvää nuorten palveluissa eikä työllisyyspalveluissa, että nuori kohtaisi häntä aidosti ja pitkällisesti kuuntelevan aikuisen, kuten aiemmissa selvityksissä on havaittu (Miettinen & Pöyry 2015).

8. HANKKEEN TULOKSET JA PITKÄ- KESTOISEN TUEN TARVE

Viimeisimmässä nuorten palveluita koskevassa tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota siihen, että nuorten palvelujärjestelmässä on hyvin vaikeaa välttää sen kaltaisia kategorisointeja, joissa nuori saatetaan samalla marginaalisiin sosiaalisiin asemiin. Nuorten määrittäminen oppimisvaikeuksien, erityisen tuen tarpeen, syrjäytymisuhan alla olemisen, työttömyyden, mielenterveyden ongelmien tai päihdeongelmien kautta asettaa hänet eriarvoiseen asemaan muihin nuoriin nähden. Vastaavia kategorisointeja tehdään palvelujärjestelmän virallisessa asiantuntijuudessa ja useissa poliittisissa julkilausumissa, ja niiden kautta yksilöiden välille rakennetaan hierarkkisia suhteita ja eriarvoistavia sosiaalisia jakoja (esim. Brunila & Rossi 2017). Tästä syystä yksilölähtöisyyden merkitys on olennaista nuorten palveluiden käytännöissä, sillä silloin yksilöä ei pyritä määrittelemään jonkin leimaavan kategorian kautta.

Yksilökeskeisyyden merkitys nojaa juuri vastaaviin periaatteisiin, jolloin keskiössä on aikomus tukea yksilöä niissä pyrkimyksissä, jotka ovat tärkeitä ja varsinkin silloin, kun on kyse palvelujen tarpeesta. Tässä hankkeessa on pyritty vastaavaan lähestymistapaan nuorten työllistymisen tukemisessa. Nuoria kohdatessa on pyritty välttämään käyttämästä heitä leimaavia kategorisointeja, vaikka hankkeen nimessä tuo kategoria onkin näkyvästi läsnä. Nuoria oli kautta linjan lopulta ennalta oletettua hankalampaa saada hankkeeseen mukaan, ja voimme vain arvaillela, oliko hankkeen nimen kautta tapahtunut kategorisointi yhtenä syynä siihen. Keskeisimpinä tuloksina voimme pitää sitä, että eri syistä vaikeasti työllistyvät nuoret tarvitsevat hyvin pitkäkestoista tukea – enemmän kuin palvelujärjestelmä pystyy tällä hetkellä tarjoamaan. Nuori ei välttämättä kykene rakentamaan luottamuksellista suhdetta kaikkiin. Jos työntekijä esimerkiksi koettaa tarjota vain valmiita ratkaisuja nuoren ongelmiin eikä nuoren mielestä kuuntele häntä tai ymmärrä hänen elämäntilannettaan riittävästi, tuki ei silloin ole hänen näkökulmastaan riittävä. Hankkeen tarjoama työhönvalmentajan tuki ei riittänyt kestoltaan auttamaan nuorta siihen pisteeseen, että tämä olisi uskaltanut tapaamaan työnantajia edes yhdessä valmentajan kanssa. Työhönvalmentajan mukaan kahden nuoren kanssa päästiin melko lähelle tilannetta, jossa paik-

kakunnan työnantajiin, yrityksiin ja niiden tarjoamiin mahdollisuuksiin olisi menty tutustumaan, mutta valmentajan hankkeessa määritetty aika loppui kesken. Tulos antaa siis vahvan signaalin siitä, että pitkäkestoinen ja jatkuva tuki paneutuvalla yksilökeskeisellä otteella olisi vaikeasti työllistyville nuorille kehittämisen arvoinen ratkaisu.

Hankkeen ohjausryhmän keskusteluissa tuli ilmi, että yksilökeskeistä otetta olisi mahdollista oppia ja omaksua myös työotteena. Kehittämisen arvoinen idea olisi esimerkiksi koulutuskokonaisuus, jota voisi tarjota niihin organisaatioihin, joissa asiakastyö haavoittuvien ryhmien kanssa on keskeinen osa työtä. Yksilökeskeinen työote merkitsee pitkälti tarpeiden, mielipiteiden, elämäntilanteen ja persoonallisten ominaisuuksien huomioonottamista. Niiden selville saamiseksi yksilölle olisi tärkeää tulla kohdatuksi sellaisella vuorovaikutteisella otteella, jonka avulla työntekijä kykenee herättämään luottamusta niin, että näitä seikkoja kyetään saamaan asiakastyössä selville. Hankkeessa on siis käynyt ilmi tarve vastaavanlaiselle työotteelle nuorten palvelujen asiakastyössä ja tarve ammatilliselle kouluttautumiselle sen omaksumiseksi. Esimerkiksi nuorten työpajoilla koettiin tarvetta yksilökeskeisen työotteen omaksumiselle.

Yksi keskeinen nuoriin liittyvä tulos hankkeessa on ollut se, ettei nuori määrity työnhakuun liittyvissä ongelmissaan ainoastaan oppimisvaikeuksiensa kautta. On erittäin tärkeää perehtyä nuoren kokonaiselämäntilanteeseen. Nuoren ongelmina voivat olla esimerkiksi pitkäaikaistyöttömyyden aiheuttamat muutokset elämänhallinnassa. Vuorokausirytmien normalisoimisen tai muuttamisen hankaluudet voivat olla syynä työnhaun vaikeuteen. Syinä voivat olla myös päihdeongelmat tai muut ongelmat, jolloin oppimisvaikeus ei nousekaan keskeiseksi ongelmaksi kokonaiselämäntilanteessa.

Tietenkin diagnosoimaton oppimisvaikeus ja pitkään jatkunut tuen puute leimaa perustavasti koko elämänkulkua. Se vaikuttaa koulussa viihtymiseen ja koulumenestykseen ja sen myötä vähentää nuoren mahdollisuuksia valita koulutus- ja työllistymispolkua. Jos vaihtoehtoja ei ole, näköalattomuus asettaa nuorelle riskin ajautua muihin ongelmiin (esim. Eriksson 2017.) Oppimisvaikeuksien vaikutus työllistymiseen ei siis ole ainoastaan se, että ne ovat kaventaaneet yksilön mahdollisuuksia hakeutua työelämään johtaville poluille. Yksilön mahdollisuudet voivat kapeutua jo siksi, että hän ei ole saanut niihin oikea-aikaista tukea missään elämänvaiheessa.

Monet nuoret ovat oikea-aikaisen tuen avulla päässeet samoille raiteille muiden kanssa. Kouluopetusta voidaan järjestää pienemmissä ryhmissä, tai erillisiä opetusmenetelmiä on voitu soveltaa niin, että nuori on voinut niiden avulla päästä jatko-opintoihin peruskouluasteelta. Sellainen nuori, joka on kulkenut ryhmän mukana eikä ole tuonut ilmi vaikeuttaan, on hankalammassa tilanteessa kuin ne, jotka ovat hakeneet ja saaneet vaikeuteensa apua.

9. RIITTÄVÄN TUEN PUUTE JA NUORTEN SYRJÄYTYMINEN

Tämän hankkeen nuoret eivät joko ole saaneet tukea opintoihinsa lainkaan tai ovat suorittaneet mukautettuja opintoja. Työelämän muutos vaikuttaa myös hyvin ratkaisevasti työllistymisen ongelmiin, ja tällä hetkellä ollaan hyvinkin tietoisia nuorten yhä kasvavasta syrjäytymisestä (esim. Pyykkönen ym. 2017). Työn nopea teknologisoituminen on vaikuttanut töiden muuttumiseen ja siihen, ettei vähemmän koulutusta saaneille ole enää tarjolla työpaikkoja entiseen tapaan (myös Hiilamo ym. 2017).

Tuoreimpien selvitysten mukaan Suomessa on tällä hetkellä 69 000 syrjäytymisuhan alla olevaa nuorta. Luku riippuu tietenkin laskentatavasta ja siitä, millä tekijöillä nuorten syrjäytymistä on luokiteltu (Pyykkönen ym. 2017). Nuorten työttömyyteen vaikuttavat perustavasti myös työllistymistä heikentävät seikat, kuten vähäinen koulutus ja työhistoria. Myös pitkittynyt työttömyys heikentää työnsaantimahdollisuuksia. Esimerkiksi vuoden 2015 työttömyystilastojen mukaan työttömiä 17 - 24 -vuotiaita on ollut Suomessa 50 000, ja heistä 34 000:lla on ollut jokin työllistymistä heikentävä tekijä taustallaan. Työttömyys on myös sukupuolittunutta. Tuosta joukosta 4000 naisella ja 8000 miehellä oli kaksi tai useampi työllistymistä heikentävä tekijä. (Hiilamo ym. 2017, 56.)

Nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseen liittyvissä toimissa keskeistä on työllisyyden parantaminen, mutta työpaikat ovat vähentyneet etenkin niiltä aloilta, joihin esimerkiksi laaja-alaisia oppimisvaikeuksia omaavilla nuorilla olisi edellytyksiä. Itä-Suomi on ollut teollisuusvaltaista aluetta, ja teollisuustyöpaikkojen vähentyminen on viime vuosina koskettanut voimakkaasti myös Etelä-Savoa. Kehitys on lisännyt työttömyyttä etenkin miesten keskuudessa. (Myrskylä 2012.) Työelämän muutos nähdäänkin yhtenä rakenteellisena syynä myös oppimisvaikeuksia omaavien nuorten vaikeuksille työllistyä. Lihasvoimaa vaativia töitä on koneellistettu ja teknologisoitumisen myötä työelämä on muuttunut vaativammaksi.

Teknologisoitumisen kehitys on pudottanut ainakin osan työvoimasta työelämän ulkopuolelle, mikä nähdään keskeisenä työn muutoksen aikaansaamista rakenteellisista ongelmista (esim. Pyykkönen ym. 2017).

Rakenteelliset ongelmat työvoiman tarpeen ja tarjonnan välisessä suhteessa eivät ole helppoja yhtälöitä. Työmarkkinoilla olisi tarvetta monipuolisemmille ja luoville ratkaisuille oppimisvaikeuksia omaavia ja muita vaikeasti työllistyviä nuoria varten. Tutkimusten mukaan yrittäjyys kiinnostaa nuoria nykyisin paljon, mutta monikaan ei ryhdy intressiensä kanssa konkreettisiin toimiin. Tulokset noudattavat pitkälti suuntausta koko populaatiossa, mitä tulee suhtautumiseen yrittäjyyteen ja käsityksiin omakohtaisista mahdollisuuksista ryhtyä yrittäjäksi. Esimerkiksi GEM:n tuoreimman raportin mukaan yli 49 % suomalaisista uskoo mahdollisuuksiinsa yrittäjinä, ja liki 37 % uskoo kyvykkyytensä, osaamisensa ja koulutuspääomansa riittävän yrittäjäksi ryhtymiseen. Kuitenkin vain 10,4 %:lla samasta joukosta on aikeita ryhtyä yrittäjäksi. (Global Entrepreneurship Monitor, Global Report 2017, 57.) Yleinen suuntaus näkyi myös tämän hankkeen nuorissa. Nuoret vaikuttivat innostuneilta yrittäjyydestä, ja sen perusteella Mikkelissä ja Joroisilla valmennuksiin kutsuttiin uusyrityskeskusten asiantuntijoita kertomaan yrittäjäksi ryhtymisestä. Keskusteltuaan nuorten kanssa asiantuntijat olivat kuitenkin olleet sitä mieltä, että näiden nuorten kyvyissä yrittäjyyteen on puutteita.

Hankkeen kokemukset antavat aihetta pohtia laajemminkin, voisivatko esimerkiksi yrittäjyyden osuuskuntamallit tai sosiaaliset yritykset olla kehittämisen arvoisia ratkaisuja työllisyyden parantamiseksi osatyökykyisillä ja muilla vaikeasti työllistyvillä ryhmillä. Monissa Euroopan maissa osuuskuntamalli on yleinen tapa parantaa osatyökykyisten työllisyyttä. Esimerkiksi Ranskassa lainsäädäntöä on uudistettu hyväksymällä yhteisö- ja solidaarisuustaloutta koskeva laki vuonna 2014, ja sosiaaliset osuuskunnat on sisällytetty osuuskuntatoimintaa koskevaan lakiin jo vuonna 2002. Sosiaalisilla osuuskunnilla pyritään esimerkiksi tiettyjen maantieteellisten alueiden, ammattialojen tai erityisryhmien etujen ajamiseen. Niiden toimialaa ei ole rajoitettu, ja hallinnollisesti niissä noudatetaan demokratiaa perinteisten työosuuskuntien tapaan. Ranskassa toimii tällä hetkellä 500–600 sosiaalista osuuskuntaa.

Myös Italiassa on viime vuosina tehty kolmatta sektoria koskevia lainsäädännöllisiä uudistuksia. Sosiaaliset osuuskunnat toimivat siellä kiinteästi osana hyvinvointipalvelujärjestelmää, ja ne vastaavat lähinnä erityisryhmien tarpeisiin. (Pirkkalainen 2017.) Saksassa osatyökykyisten työllistäminen on peräti nivottu

suoraan työ- ja yhdenvertaisuuslainsäädäntöön siten, että yli 20 henkilöä työllistävillä yrityksillä ja julkisyhteisöillä on velvoite työllistää osatyökykyisiä niin, että heidän osuutensa olisi vähintään viisi prosenttia koko henkilökunnasta.

Saksassa on päästy pitkälle myös oppisopimuskoulutuksessa, jonka kautta 80 % ammatillisten oppilaitosten opiskelijoista suorittavat tutkintonsa. Myös erityisopiskelijat lukeutuvat joukkoon, ja menettelyllä on ollut tilastollisesti merkittävä yhteys erityisopiskelijoiden osallisuuden ja toiminnan merkityksellisyyden kokemuksiin sekä positiivinen korrelaatio myös työelämään kiinnittymisen kanssa. Suomessa ammatillisten tutkintojen suorittajien määrä oppisopimuskoulutuksen kautta on vain kaksi prosenttia koko opiskelijakunnasta. (Irrala 2017.)

Kolmannen sektorin laajentaminen suhteessa sosiaali-, terveys- ja työllisyyspalveluihin on Suomessa vielä varsin yleisen keskustelun asteella. Keskustelu on liittynyt lähinnä valtakunnalliseen sosiaali- ja terveystalouden uudistukseen, ja sen yhteydessä kolmannen sektorin roolia hyvinvointipalvelujen järjestämisessä on luvattu voimistua. On kuitenkin vielä tutkimatta, miten esimerkiksi sosiaalisten yritysten ja osuuskuntatoiminnan merkitystä voisi kasvattaa työllisyyden hoidossa ja osatyökykyisten työmarkkina-aseman parantamisessa.

Kaikkia kiviä ei siis ole vielä käännetty senkään osalta, miten voisimme pyrkiä jäsentämään niiden nuorten tilannetta, joilla on haluja työntekoon ja itsensä toteuttamiseen työn kautta, mutta joille perinteinen palkkatyömalli ei tunnu soveltuvan. Tämän hankkeen toimintaan osallistuneet nuoret haluaisivat työstä palkan, jolla tulee toimeen, mutta työn tarjonnan ei koeta asuinpaikkakunnalla vastaavan tarpeita, kykyjä, terveydentilaa tai intressejä.

10. RIITTÄVÄ JA PITKÄKESTOINEN TUKI VASTAUKSENA OPPIMISVAIKEUKSIA OMAAVIEN NUORTEN TYÖLLISTY- MISEN ONGELMILLE

Työelämässä vallitsee edelleen kielteisiä asenteita eriasteisia toimintarajoitteita omaavia ihmisiä kohtaan, ja Saksan lainsäädännön mukaisista kiintiökäytännöistä ollaan täällä vielä kaukana. Osatyökykyisten palkkaaminen on ollut vielä pääasiassa järjestöjen yksittäisten hankerahoitusten ja kampanjoiden varassa. Joissakin yrityksissä on viime aikoina virinnyt halua sosiaalisen vastuun kantamiseen sitä kautta, että palkataan töihin esimerkiksi kehitysvammaisia henkilöitä. Oppimisvaikeuksia omaavien nuorten tilanne on kuitenkin siinä mielessä hankala, että ne voivat jäädä pimentoon, eikä nuori välttämättä ota vaikeuksiaan esiin rekrytoinnin yhteydessä. Työnantajalla ei siis välttämättä ole käsitystä työnhakijan mahdollisista oppimisvaikeuksista, eikä niitä ehkä siksikään ole huomioitu työnhakutilanteessa nuorten mahdollisuuksia edistävällä tavalla.

Käytännössä työnantajien voi olla hankala tunnistaa työpaikalla työntekijän tuen tarpeita, jos niistä ei juuri tiedetä eikä työntekijä tuo niitä esiin. Joissakin hankkeissa työnantajaa varten on laadittu oppaita oppimisvaikeuksia omaavien henkilöiden rekrytointiin, kuten esimerkiksi Erilaisten oppijoiden liitto ry.:n suositukset ottaa huomioon oppimisvaikeudet työelämässä. Uusliberalismin katsotaan kuitenkin myötävaikuttaneen siihen, että työmarkkinoilla ja työelämässä vallitsee kyvykkyyden eetos, jota kutsutaan myös ableismiksi. Se perustuu idealle yksilöllisyyden ja yksilöllisten kykyjen ylivertaisuudesta ja muokkaa perustavasti identiteettejä sekä työn ja koulutuksen markkinoita (esim. Hakala ym. 2013). Näinä päivinä ableismi heikentää esimerkiksi osatyökykyisten asemaa työelämässä. Työntekijä ei sen seurauksena välttämättä työllisty haluumalleen alalle tai jos työllistyykin, hänelle ei välttämättä tarjota riittävää tukea työtehtävistä suoriutumiseen. (esim. Goodley 2017.)

Uusi yhdenvertaisuuslaki astui voimaan vuoden 2016 alusta, ja sen mukaan julkisten virastojen tulee ottaa huomioon esteettömyys ja kohtuulliset mukautukset esimerkiksi vammaisia henkilöitä varten. Yhdenvertaisuuden vaatimukset saattavat tällä hetkellä toteutua työpaikoilla vaihtelevasti oppimisvaikeuksia

omaavien nuorten kohdalla, ja ne näkyvät esimerkiksi siinä, miten huolehditaan mukautuksista työvälineiden ja työtehtävien suhteen niin, että henkilö kykenee optimaalisesti tekemään työtään.

Tähän mennessä tiedetään, että erityisen tuen tarpeen huomioiminen sekä mahdollisuus muokata ja mukauttaa työtehtäviä ja työn tekemisen tapoja ovat olennaisia toimia, joihin työpaikoilla tulisi olla valmiuksia. Nämä toimenpiteet purkavat osaltaan työllistämisen esteitä, sillä ne ovat usein edellytyksiä työpaikoilla toimimiselle. (Ekholm & Teittinen 2014.) Asenteellisella tasolla nämä tekijät muodostuvat kuitenkin hyvin usein työllistämisen esteiksi, vaikka on osoitettu, että työntekijöiden mahdollisuudet vaikuttaa työhönsä ja sen suorittamisen tapoihin lisäävät olennaisesti työn mielekkyyden kokemuksia ja työhyvinvointia (myös Hakanen 2005). Myös oppimisvaikeuksia omaavilla henkilöillä tulisi olla mahdollista toteuttaa vastaavia muutoksia työtehtävissään ja työvälineidensä suhteen nykykulttuurissa, kun työn muokkaamisen ja ”tuunaamisen” mahdollisuudet tuntuvat vahvistuneen monilla työaloilla.

Tähän mennessä tutkimuksissa on kuitenkin ollut viitteitä siitä, etteivät oppimisvaikeuksia omaavat ja muut tuen tarpeita omaavat henkilöt välttämättä saa työpaikoilla riittävää tukea, mahdollisuuksia työmenetelmien räätälöintiin, tai työhön ei perehdytetä riittävässä määrin. Näillä henkilöillä on työpaikoilta myös suoranaisia syrjinnän kokemuksia, jotka ilmenevät esimerkiksi ideoiden sivuuttamisena, ylenkatseena ja työtehtävien yksipuolisuutena (esim. Korkeamäki 2010; Teittinen & Ekholm 2014). Tutkimuksissa on kuitenkin havaittu, että vaikka tukihenkilöitä olisikin käytettävissä, kuten erillinen työhönvalmentaja, ei ole täysin itsestään selvää, että työntekijän todelliset voimavarat ja osaaminen tulevat kartoitetuksi ja huomioiduksi työtehtävissä ja työprosesseissa. Kykenemisen standardeja voidaan määritellä ja sanella yksipuolisesti työnantajan ja jopa tukihenkilöiden taholla niin, ettei työntekijöillä välttämättä ole riittäviä mahdollisuuksia vaikuttaa työhönsä. (Goodley 2017.)

Työyhteisöjen kyky huomioida monimuotoisuutta ja erilaisia kyvykkyyksiä sekä osaamisen eroja vaihtelee työpaikoilla paljon. Yhdenvertaisuus toteutuu nykytietämyksen valossa työpaikoilla vaihtelevasti, mitä tulee esimerkiksi työntekijöiden sukupuoleen, seksuaalisuuteen, ulkonäköön, vammaisuuteen, sairauksiin ja muihin yksilöllisiin ja sosiaalisiin eroihin. (k. myös Moisio & Martikainen 2006.) Työelämän tasa-arvoa koskevien tutkimusten mukaan johdon merkitys on erittäin suuri monimuotoisuuden huomioimisessa työpaikoilla esimerkiksi jo rekrytointipolitiikan kautta (esim. Savilleppä 2007). Kun työelämässä vallitsevat kyvykkyyttä koskevat asenteet voivat asettaa esteitä oppimisvaikeuksia omaavien henkilöiden palkkaamiselle, asenteellisia muutoksia edesauttavien menettelytapojen kehittäminen lienee tällä hetkellä tarkoituksenmukaisinta työelämässä.

Jos nuori on saanut ajoissa oikea-aikaista tukea oppimisvaikeudelleen, hän on paremmassa asemassa myös työelämään hakeutuessa kuin sellainen nuori, joka on tottunut peittämään vaikeutensa. Jos peruskoulussa ja toisella asteella vaikeudet on huomioitu ja niihin on annettu riittävää tukea, nuoren on helpompi tuoda esiin vaikeutensa myös rekrytointitilanteissa. Jos työnantaja on tietoinen nuoren oppimisvaikeudesta, nuorella on todennäköisesti paremmat mahdollisuudet saada myös työssään siihen riittävää tukea, liittyy se sitten työtehtävien järjestelyyn tai kykyjen ja taitojen mukaiseen mukauttamiseen. (k. myös Korkeamäki 2010.)

Laaja-alaisten oppimisvaikeuksien kohdalla tilanne voi olla toisenlainen, jos nuorella ei ole riittävää ymmärrystä vaikeuksistaan tai hän ei kykene verbali-soimaan vaikeuttaan. Silloin tukimuodon tulisi perustua nuoren kykyjen ja taitojen kartoittamiseen yksilökeskeisen työtteen ja riittävän pitkäkestoisen tuen avulla. Valmiit institutionaaliset asiantuntijaratkaisut palveluohjauksessa eivät toimi näiden nuorten kohdalla. Kun hankkeen aikana on käynyt ilmi vielä se, ettei kaikilla nuorilla ole kokemusta esimerkiksi ansioluettelon laatimisesta, tilannetta voi tulkita niin, että he eivät ole aiemmin hyötynet paikkakunnan työllisyyspalveluiden tarjoamista tukimuodoista ja palveluista.

Ainakin syrjäseuduilla TE-toimiston palveluja on myös lakkautettu ja siirretty maakuntakeskuksiin. Monet syrjäseuduilla asuvat nuoret ovat käytännössä joutuneet työvoimapalvelujen ulkopuolelle, sillä heillä ei aina ole mahdollisuuksia matkustaa kauemmas niiden äärelle (k. myös Tuuva-Hongisto & Pöysä 2017). Syrjäseuduilla asuvat oppimisvaikeuksia omaavat nuoret ovat tässä merkityksessä kaksinkertaisessa marginaalissa työllistymismahdollisuuksien suhteen.

Etsivien nuorisotyöntekijöiden rooli on korostunut tukea tarvitsevien nuorten palveluissa syrjäseuduilla. He koettavat huolehtia nuorista myös työllistymiskysymyksissä, auttaa työnhaussa ja työpaikkojen etsimisessä. Etsivän nuorisotyöntekijän kautta nuoret ovat usein saaneet apua työllistymiseensä ja löytäneet työpaikkoja asuinseudultaan. Esimerkiksi Etelä-Savon eräissä pienemmissä kunnissa työntekijä on lähtenyt yhdessä nuoren kanssa kyselemään töitä yritysten oville. Syrjäseuduilla asuvilla nuorilla on se etu, että nuorten palvelujen asiakasmäärät ovat pienempiä. Suuremmilla paikkakunnilla jalkautuva menettely voidaan kokea mahdottomana tehtävänä isompien asiakasmäärien takia.

Työllisyyspalvelujen merkitys korostuu oppimisvaikeuksia omaavien ja muiden vaikeasti työllistyvien nuorten työnhaussa, sillä monet heistä tarvitsevat siihen enemmän tukea. Tästä syystä työllisyyspalvelujen käytäntöjen kehittäminen nuorten tarpeita enemmän vastaaviksi on tarkoituksenmukaista. Tutkimukset osoittavat, että mitä aikaisemmin oppimisvaikeus tunnistetaan, sitä paremmat mahdollisuudet nuorella on saada vaikeuteen tukea eri elämänvaiheissa niin, että muiden nuorten kanssa ollaan samoissa lähtökohdissa jatko-opinnoissa ja työllistyessä (esim. Eriksson 2017). Riittävän varhainen tuen tarpeiden tunnistaminen ja pitkäkestoinen, yksilön tarpeista lähtevä tuki työllisyyspalveluissa parantaa näiden nuorten asemaa työmarkkinoilla.

LÄHTEET

Aaltonen, S. & Berg, P. 2015. Nuorten ja palveluntarjoajien kohtaamiset. Teoksessa Aaltonen, S. & Berg, P. & Ikäheimo, S. (toim.) Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, Verkkojulkaisu 84.

Alatalo, J., Mähönen, E. & Räisänen, H. 2017. Nuorten ja nuorten aikuisten työelämä ja sen ulkopuolisuus. TEM-analyseja 76/2017. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.

Beresford, P. 2014. Lead Essay: Personalisation – from Solution to Problem? Teoksessa Beresford, P.: Personalisation. Series Editors Iain Ferguson & Michael Lavalette. Critical and radical debates in social work. London: Policy Press.

Brunila, K. & Rossi, L-M. 2017. Identity Politics, the Ethos of Vulnerability and Education. Teoksessa Educational Philosophy and Theory. E-pub ahead of print, 26. June 2017.

Duffy, S. 2007. Keys to Citizenship. A Guide to Get Good Support for People with Learning Disabilities. Birkenhead: Paradigm.

Ekholm, E. & Teittinen, A. 2014. Vammaiset nuoret ja työntekijäkansalaisuus. Osallistumisen esteitä ja edellytyksiä. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 133, Kelan tutkimusosasto.

Eriksson, S. 2017. Palvelujärjestelmän ammattilaisten käsitykset oppimisvaikeuksista ja erityisen tuen tarpeesta nuorten siirtymävaiheissa koulutuksesta työelämään. Teoksessa Aaltonen, S. & Kivijärvi, A. (toim.). Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 198. 79-102.

Eriksson, S. 2013. Laitoskulttuurista itsemääräämiseen – henkilökohtainen budjetointi vammaispalveluissa. Kehitysvammaliiton selvityksiä, 2013. 110 s.
Eriksson, S. 2015. VAINU selvitti: vaikeasti työllistyvät nuoret tarvitsevat yksilöllistä tukea. Nuorisotyö 3, 20-26.

Eriksson, S. 2008. Erot, erilaisuus ja elinolot – vammaisten arkielämä ja itse-määrääminen. Kehitysvammaliiton tutkimuksia, Studies of Finnish Association on Intellectual and Developmental Disabilities. 3/2008. 191 p.

Erilaisten oppijoiden liitto http://www.erilaistenoppijoidenliitto.fi/?page_id=137

GEM Global Entrepreneurship Monitor 2017, Global Report 2016-2017. <http://www.gemconsortium.org/report/49812>

Goodley, D. 2017. Disability Studies. An Interdisciplinary Introduction. London: Sage Publications.

Hakala, K. & Mietola, R. & Teittinen, A. 2013. Valinta ja valikointi ammatillisessa erityisopetuksessa. Teoksessa: Kristiina Brunila, Katariina Hakala, Elina Lahelma & Antti Teittinen (toim.). Ammatillinen koulutus ja yhteiskunnalliset eronteot. Helsinki: Gaudeamus, s. 173–200.

Hakanen, J. 2005. Työuupumuksesta työn imuun – työhyvinvointitutkimuksen ytimessä ja reuna-alueilla. Akateeminen väitöskirja, Valtiotieteellinen tiedekunta, Sosiaalipolitiikan laitos. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Heikkilä, R. 2016. Nopea nimeäminen ja lukemisen sujuvuus oppimisvaikeuslapsilla. Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti: NMI-bulletin, 26 (3), 4-10.

Hiilamo, H., Määttä, A., Koskenvuo, K., Pyykkönen, J., Räsänen, R. & Aaltonen, S. 2017. Nuorten osallisuuden edistäminen. Selvitysmiehen raportti. DIAK-puheenvuoro 11. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Irjala, M. 2017. Osallinen, syrjässä, marginaalissa, onnellinen? Tutkimus oppisopimuskoulutuksen erityisopiskelijoista Suomessa ja Saksassa. Akateeminen väitöskirja. Oulu: Acta Universitatis Ouluensis. Oulu 2017, E 173.

Korkeamäki, J. 2010. Aikuisten oppimisvaikeudet. Näkökulmia selviytymiseen. Helsinki: Kuntoutussäätiön tutkimuksia 83/2010, Kuntoutussäätiö.

Miettinen, S. & Pöyry, S-M. 2015. Vainulla Etelä-Savossa – vaikeimmin työllistyvät nuoret palvelujärjestelmässä – selvitys. Mikkeli: Mikkelin ammattikorkeakoulu, A: Tutkimuksia ja raportteja, Research Reports 100.

Moisio, E. & Martikainen, T. 2006. Kykyjen mosaiikki? Suomalaisten asiantuntijoiden näkemyksiä moninaisuudesta työelämässä vuonna 2020. Delfoi-paneelin tuloksia. MONIKKO-projekti 2006. Helsinki: Väestöliitto/Väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E25/2006.

Mughal-Tiitinen, S. 2015. Outreach Youth Work – empowering young individuals. Esitelmä seminaarissa Personalisation in Youth Services – Still an Untapped Opportunity? Mikkelin ammattikorkeakoulu 6.10.2015.

Myllymäki, T. 2017. Lov´ Work! Laaja-alaisten oppimisvaikeuksien huomiointi työhönvalmennuksessa. Helsinki: Rinnekoti-Säätiö, Rinnekodin julkaisusarja 6/2017.

Myrskylä, P. 2012. Alueellisten työmarkkinoiden muutos. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys, 1/2012.

Määttä, M. 2017. Lukemisen ja laskemisen sujuvuuspulmien päällekkäisyys ja niiden tunnistamisen luotettavuus tutkimuskerrasta toiseen. Erityispedagogiikan pro-gradu tutkielma. Kevät 2017. Kasvatustieteiden laitos. Jyväskylän yliopisto.

Niemi, A.-M. 2015. Erityisiä koulutuspolkuja. Tutkimus erityisopetuksen käytännöistä peruskoulun jälkeen. Väitöskirja. Käyttäytymistieteellinen tiedekunta. Helsingin yliopisto.

Närhi, V., Seppälä, H., Kuikka, P. 2010. Laaja-alaiset oppimisvaikeudet. Jyväskylä: Niilo Mäki – instituutti.

Pirkkalainen, J. 2017. Yhteisötalous ja sosiaaliset osuuskunnat Euroopassa. Helsinki: Kansan sivistystyön liitto KSL ry.

Pyykkönen, J., Myrskylä, P., Haavisto, I., Hiilamo, H., Nord, U. 2017. Kadonneet työmiehet. EVA Analyysi. No 54, 16.2.2017. Helsinki: Elinkeinoelämän valtuuskunta.

Savileppä, A. 2006. Monimuotoisuuden johtaminen ja dialogi – tulevaisuuden organisaation voimavarat. Teoksessa Kaisa Kauppinen & Julia Evans (toim.) Monikko – tasa-arvo monimuotoisissa työyhteisöissä. Helsinki: Frenckellin kirjapaino.

Seppälä, H. 2010. Oppimisvaikeudet ja syrjäytymisen uhkakuvat. Teoksessa V. Närhi, V., H. Seppälä & J. Kuikka (toim.): Laaja-alaiset oppimisvaikeudet. Jyväskylä: Niilo Mäki – Instituutti.

Tuuva-Hongisto, S. & Pöysä, V. 2017. ”Onks käyntii ja onks kyytii?” Nuorille merkitykselliset palvelut syrjäseuduilla. Teoksessa Aaltonen, S. & Kivijärvi, A. (toim.). Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 198. 221-236.

TEM Tilastotiedote. Pitkäaikaistyöttömät. Päivitetty 22.11.2017. <http://findikaattori.fi/fi/37>

**XAMK
KEHITTÄÄ**